

Список умовних скорочень назв джерел

ВЗ – Високий замок	ЛФ – Літературний форум
ВК – Вечірній Київ	НВ – Наша віра
ГА – Гоголівська академія	ПП – Персонал Плюс
ДТ – Дзеркало тижня	УМ – Україна молода
ІА РБК – Інформаційна агенція РБК-Україна	УП – Українська правда
ІБ – Інший бік	УС – Українська столиця
КС – Кримська світлиця	ЦМН – Центр міських новин
ЛГ – Львівська газета	ШП – Шлях перемоги
	Р-П – Post-Поступ

Л.В. Домилівська, асп.

ІДІОСТИЛЬ Ю. ЯНОВСЬКОГО ТА ЗАХІДНА МОДЕРНА ПРОЗА: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОВНОСИМВОЛЬНИХ УНІВЕРСУМІВ

У статті розглядається проблема текстової інтерпретації домінуючих мовних символів ідіостилю Ю. Яновського. Зокрема, аналізується екстралінгвальний вплив західної модерної прози на формування мовної особистості Ю. Яновського.

Ключові слова: мовний символ, мовна особистість, текстова інтерпретація, ідіостиль Ю. Яновського.

The article deals with the problem of dominant language symbols' textual interpretation of Y. Yanovsky' individual style. The author analyses Western prose' influence on Y. Yanovsky' lingual personality.

Key words: language symbol, lingual personality, textual interpretation, Y. Yanovsky' individual style.

Статья посвящена проблеме текстовой интерпретации доминирующих языковых символов идиостиля Ю. Яновского. В частности, анализируется экстралингвальное влияние западной прозы на формирование языковой личности Ю. Яновского.

Ключевые слова: языковой символ, языковая личность, текстовая интерпретация, идиостиль Ю. Яновского.

Дослідження стилістичного потенціалу домінуючих мовних символів Ю. Яновського позначені колом лінгвістичних ідей,

що є актуальними в національному мовознавстві, а також простором вербалізованої художньої свідомості аналізованого автора. На наш погляд, мовотворчість письменника є складною і багатовимірною, особливо коли йдеться про високоосвічену мовну особистість. Продуктивними щодо встановлення лінгвокультурологічних меж дослідження мовознавчих питань загалом, і питань ідентифікації тексту зокрема, є методики, запропоновані М. Бахтіним, О. Лосєвим, М. Толстим, Ю. Степановим, Ю. Лотманом, В. Івановим, В. Тодоровим, Н. Арутюною, А. Вежбицькою, Я. Мукаржовським, В. Русанівським, автори яких (в різних методологічно побудовах й обґрунтуваннях) зверталися до розв'язання аналогічних питань.

Зокрема, численні літературознавчі розвідки вказують на знання Ю. Яновським відомих зразків європейського письменства, багатьох авторів називають навіть "ідейними вчителями" щодо становлення літературної постаті українського неоромантика. Окрім того, апелюваність лінгвостилістичного дослідження до західної прози як мовно-культурного здобутку узгоджується з аналізом природи символу в аспекті зверненості останнього до всесвітнього людського досвіду.

Результати теоретико-лінгвістичного аналізу дозволяють твердити, що не завжди можна погодитися з думкою, ніби "символ – явище специфічно національне. Семантика символу виявляється лише в контексті світоглядної традиції певного народу, через що носій іншої культури не може декодувати символ"¹. Йдеться в такому разі лише про окремий тип символів, якими не можна охопити досить динамічну в семантико-стилістичному плані царину мови художньої літератури. Однак у розвиток наведеної думки автор зазначає: "процес створення символу тісно пов'язаний із співвідношенням у мовній одиниці денотативної та **фонові інформації** (виділ. нами – Л. Д.), причому фонові інформації переважає"², що цілком узгоджується з перспективою аналізу іншомовних естетичних впливів на формування мовної особистості Ю. Яновського.

Цікаво, що в літературознавчих дослідженнях пошук впливу зарубіжної літератури на становлення ідей, мотивів, навіть образів в українській літературі набув відчутного резонансу, почи-

наючи з перших десятиліть ХХ ст. Тому літературознавчий матеріал розглядається нами як екстралінгвальний фактор, що аргументує лінгвостилістичний пошук, вказує на додаткову фактологію наукового доведення. Так, коли йдеться про лінгвокультурний контекст початку ХХ ст., присутньою є заувага про те, що "чи не вперше українці набули змогу читати рідною мовою ... Ш. Бодлера, П. Верлена, К. Гамсуна, За короткий час організовуються підготування та вихід у світ і багатотомних українських видань прози: Жуль Верна, Гі де Мопассан, Г. Флобера, Оноре де Бальзака, Е. Золя, Д. Лондона ..., окремих творів К. Гамсуна, С. Цвейга.... та ін."³.

Таким чином, інтерпретація домінантних мовних символів ідіостилю Ю. Яновського потребує знання і розуміння дослідником співвіднесеності з іншими "кодами культури". Додамо, сам процес пошуку нових світоглядних орієнтирів узгоджується з завданнями неоромантизму (власне, напрямку, що є визначальним для творчості Ю. Яновського): "неоромантизм в розумінні митців кінця ХІХ ст. – мистецтво, яке прагне за реальним відкрити надреальне, навіть містичне, розбудити чуттєві асоціації, передати враження про мить сучасності"⁵.

Окрім того, М. Ласло-Куцок, не заперечуючи впливу вітчизняної літератури, народної творчості, "Слова про Ігорів похід", "Мертвих душ" на формування митця, вказує на те, що "Яновський, який був дуже чутливим до всього нового в мистецтві (виділ. нами – Л.Д.), спирався при виборі композиційної формули "Вершників" і на відомому йому як колишньому сценаристу одеської кінофабрики, техніку кінематографічного монтажу"⁶.

Зокрема, відповідаючи на запитання анкети ВАПЛІТЕ 1926 р., Ю. Яновський зазначив: "Под Лондона та Кіплінга! Гоґоля – люблю"⁷. Іншим, можливо, вартим пильнішої дослідницької уваги, є джерело інтерпретативних асоціацій щодо народження домінантних символів ідіостилю Ю. Яновського, про яке

* У розумінні В. Красных "код культури" – це "сітка", яку культура "накидає" на навколишній світ, вичленовує, категоризує, структурує та оцінює його"⁴.

згадує В. Панченко: "...юний книжник [Юрій Яновський], захоплений читач Д. Конрада, Р. Кіплінга, Д. Лондона..."⁸. Отож цілком виправданими є порівняння символічних перетинань роману "Майстер корабля" з відомим на той час й етапним у становленні домінуючих характеристик ідіостилію Ю. Яновського романом Д. Лондона "Серця трьох": "О, який молодий, який підхоплений потугою повних запашного морського подуву вітрил, який хвилюючий своєю чистотою, дружністю до людей, відданістю далечі й красі є і досі, є і буде роман Яновського "Майстер корабля" – романтичний роман про роман любовний, **про трикутник почувань**, який сполучив – і солодко, і боляче водночас – три молоді, три красиві істоти"⁹. Лінгвістичний матеріал у такому разі є цілком скорельованим із означеними впливами, адже саме так народжується в мовній свідомості Ю. Яновського символ **жінка**, де виразно відчутні Лондонівські алюзії.

Важливими для інтерпретації семантики символу **жінка** в мовотворчості Ю. Яновського є, на наш погляд, епітетні характеристики, які зумовлюються контекстом. Зокрема, мовна домінанта **жінка** увиразнюється в авторській естетичній свідомості оцінними маркерами: **чудесна, невідома, романтична, красива, гарної вроди** ("*Я відчуваю насолоду, милуючись чудесною жінкою*" (ЮЯ, II, 19); "*Невідому дівчину з вулиці я зробив би романтичною*" (ЮЯ, II, 23); "*розпутна красива жінка*" (ЮЯ, II, 38)). Ідіостилістична семантика символу дозволяє, отже, інтерпретувати естетичну свідомість Ю. Яновського як романтичну, де **жінка** асоціюється з мовою символом **гідність**: "*Жінку треба вміти понести на руках. Не боятися ніколи помилок, бо той, хто боїться, швидко старіє, і в нього холоне голова. Йому годі шукати повноти життя, йому досить тої молодості, що є попереду й є навкруги, – він не бачить*" (ЮЯ, II, 34-35); "*З нею мені захотілося погуляти по вулицях, міцно притиснувши до себе її лікоть. Вона трималася так, ніби їй шлейф несли пажі.*" (ЮЯ, II, 37) Окрім того, жінці завжди потрібен імпульс: "*Завше кожній жінці потрібен імпульс. Щоб був такий мужчина, а коли нема його, тоді треба жити – як усі живуть зовнішньо. Просто*" (ЮЯ, II, 73). Звідси нове, авторське тлумачення мов-

ного символу **жінка** – людини, яка прагне жити "повно": в гармонії з зовнішнім та внутрішнім світами (мотив, що перетинається з творчістю Д. Лондона, овіяній романтичним, дещо авантюрним пафосом).

Відповідно, семантика символу **жінка** виявляється насамперед у семантико-стилістичній оцінці "**романтична красива особистість**", на що, до речі, вказує й екстралінгвальна мотивація формування естетичної свідомості митця, адже "...жодне дослідження в галузі сприйняття й побудови тексту не можна визнати задовільним, якщо в його основу не буде покладено ідею взаємодії лінгвістичних знань зі знаннями про світ..."¹⁰.

Так, у записних книжках Ю. Яновського знаходимо такі вагомні для нашого дослідження рядки: "Я дуже любив осипати жінок надзвичайною увагою і теплістю. Так садівник вирощує дерева" (ЮЯ, V, 257). Тому функціонування символу **жінка** в ідіостилі Ю. Яновського, що відображає авторську естетичну свідомість, зважаючи на проаналізовані вище екстралінгвальні фактори, є швидше цілком закономірним, аніж випадковим. Так актуалізується вчення Л. Виготського про три рівні мислення: 1) мислення в синкретичних образах, що ґрунтується на індивідуальних суб'єктивних уявленнях про явище і його всебічні зв'язки; 2) мислення в комплексах, що є засобом об'єктивації інтегрованих ознак і виражається у слові; 3) мислення в поняттях, що пов'язане з логічним узагальненням¹¹, де відображено, на наш погляд, складну ієрархічну структуру породження мовного символу.

Іншим, не менш важливим автором для пояснювальної інтерпретації мовносимвольного простору Ю. Яновського, є Д. Конрад, який "був для українського письменника і джерелом фактичної документації про життя моряків... Більше того, між обома письменниками існувала вражаюча подібність художницького темпераменту, авторського ставлення до зображених подій і особливостей письменницького хисту"¹². Так у мовотворчості Ю. Яновського з'являються домінантні мовні символи **моряк, матрос, матроська любов**: "*Матрос не знає й матрос зневажливо свище. Він почуває під ногою хистку палубу судна, і йому не треба твердішої опори. Він може й умерти, та тре-*

ба ще подумати, чи варт. *Матрос перед смертю відпрошується на берег. Твердий камінь естакади, брук на вулицях і ліхтар, що біля нього починається й кінчається матроська любов, народжують йому прекрасну думку про матір і коня Савку. Матрос знову зневажливо свище. Матрос боїться, як кожна жива істота"* (ЮЯ II, 31-32); *"А матрос ітиме від ліхтаря до ліхтаря. Йому залишилася година стояти на твердій землі й жити"* (ЮЯ II, 32); *"Вам треба сильної руки, пошерхлої руки моряка і його посолених вуст із запахом горілки й міцного матроського тютюну"* (ЮЯ II, 53). Невипадково в ідіостилі вимогливого в доборі мовних одиниць Ю. Яновського системно представлена і традиційна морська лексика: *"корвет", "грот", "палуба", "борт", "бомба", "фрегат", "паруси", "бриг", "бригантина"* та ін.

В. Агеева, аналізуючи початковий етап творчості Ю. Яновського, вказує на те, що "сентиментальна чутливість, замилювання самодостатньою красою поетичних зворотів і фраз одразу ж знімається через пародіювання, зниження цих образів, погляд іронічного аналітика, прагматичного спостерігача, навіть скептика іноді змушує оцінити щойно сказане в іншій системі координат"¹³. Здається, відчувається вплив ще одного улюбленого автора Ю. Яновського – К. Гамсуна: письменниками однаково заперечується тип об'єктивної дійсності, автор "схований за лаштунками", "його герої ходять по сцені, коли він шарпає за шпагатинку"¹⁴. Аналіз мовносимвольного простору ідіостилі Ю. Яновського у зв'язку з впливом К. Гамсуна актуалізує пошукові парадигми щодо інтерпретації мовних домінант **Життя, Людина**: "неоромантичний символізм служить формою осягнення нової реальності, що відкривається модерному суб'єктові..."¹⁵.

Творче кредо К. Гамсуна, висловлене в епіграфі до книги "Духовне життя сучасної Америки": "Правдивість – це не об'єктивність, а безкорислива суб'єктивність"¹⁶, аперцеповане Ю. Яновським, про що свідчить мовний матеріал. Зокрема, на це вказує семантико-стилістичне функціонування домінантного символу **Людина** в ідіостилі автора: *"Декорації в павільйо-*

нах – мов людські фортуни. ... Я навчився відрізняти людей від тих речей, серед яких вони живуть. Я знав, що можна виїняти людину з декорації, яку вона сама або інші їй збудували, і порозмовляти з такою людиною, позбавленою оточення" (ЮЯ II, 24-25); *"Людина без ідеалів, бо не знає авторитетів, без ворогів, бо вважає, що друг і ворог – два обличчя одного тіла, егоїст, бо не знає нікого не егоїста, цинік, бо так називають людей з їхніми думками, працівник і ледар в один час, бо думає, що людина працює для ліни й лінується для того, щоб працювати"* (ЮЯ II, 30).

Відтак, можна з переконаністю твердити, що західна проза відіграла важливу роль у становленні й розвитку мовної свідомості Ю. Яновського, вплинувши на розширення символічної семантики, організацію мовносимвольного простору письменника та спричинивши до вироблення певних констант ідіостилію Ю. Яновського, становлення ієрархії цінностей у вербалізованому художньому просторі митця. З іншого боку, мовностилістичний пошук, звернений до західних лінгво-культурних парадигм, що, безумовно, мали неабиякий вплив на ідіостиль Ю. Яновського, уможливило науково обґрунтовану інтерпретацію мовносимвольних домінант автора. Реконструйована мовна особистість Ю. Яновського виявляється набагато складнішою, багатограннішою, глибшою в сенсі лінгвостилістичного прочитання в порівнянні з відомими досі твердженнями.

¹Кочерган М.П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу / М.П. Кочерган // Мовознавство : [зб. наук. пр.] – 2004. – № 5-6. – С. 16; ²Там само; ³Мовчан Р.В. "Європа й ми" : колізії та особливості українського окциденталізму 1920-х років / Р.В. Мовчан // Український модернізм 1920-х років : портрет в історичному інтер'єрі : монографія. – К. : ВД "Стилос", 2008. – С. 140; ⁴Красных В.В. Коды культуры и метрически-эталонная сфера / В.В. Красных // Этнопсихолінгвістика и лінгвокультурология : Курс лекцій. – М. : ИТДГК "Гнозис", 2002. – С. 232; ⁵Гаєвська О. Літературний неоромантизм як парадигма нової образності / О. Гаєвська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика : [зб. наук. пр.]. – 2003. Вип. 14. – С. 21; ⁶Ласло

Куцюк М. "Вікно до великого світу" Юрія Яновського / М. Ласло-Куцюк // Патетичний фрегат : Роман Юрія Яновського "Майстер корабля" як літературна містифікація / [упор. В. Панченко]. – К. : "Факт", 2002. – С. 326. – (Літ. проєкт "Текст+контекст". Знакові літ доробки та навколо них); ⁷Ваплітянський збірник / За ред. Ю. Луцького. – Торонто: Мозаїка, 1977. – С. 139; ⁸Панченко В. "Книга легка і життєжадібна..." / В. Панченко // Патетичний фрегат : Роман Юрія Яновського "Майстер корабля" як літературна містифікація / [упор. В. Панченко]. – К. : "Факт", 2002. – С. 287. – (Літ. проєкт "Текст+контекст". Знакові літ доробки та навколо них); ⁹Бажан М. Майстер залізної троянди (фрагмент) / М. Бажан // Патетичний фрегат : Роман Юрія Яновського "Майстер корабля" як літературна містифікація / [упор. В. Панченко]. – К. : "Факт", 2002. – С. 182. – (Літ. проєкт "Текст+контекст". Знакові літ доробки та навколо них); ¹⁰Петров В.В. Язык и логическая теория: в поисках новой парадигмы / В.В. Петров // Вопросы языкознания. – 1998. – № 2. – С. 41; ¹¹Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. – М. : Лабиринт, 2008. – 350 с. – (Серия "Пси Ламбда"); ¹²Ласло-Куцюк М. Знач. праця – С. 326; ¹³Агеєва В. Романний експеримент Юрія Яновського / В. Агеєва // Патетичний фрегат : Роман Юрія Яновського "Майстер корабля" як літературна містифікація / [упор. В. Панченко]. – К. : "Факт", 2002. – С. 310. – (Літ. проєкт "Текст+контекст". Знакові літ доробки та навколо них); ¹⁴Там само. – С. 310; ¹⁵Гаєвська О. Знач. праця – С. 21; ¹⁶Ємець-Доброносова Ю. Кола на воді (від упорядника) / Ю. Ємець-Доброносова // Відлуння самотності : Кнут Гамсун та контекст українського модернізму / [упор. Ю. Ємець-Доброносова]. – К. : "Факт", 2003. – С. 18. – (Літ. проєкт "Текст+контекст". Знакові літ доробки та навколо них).

Список умовних скорочень:

ЮЯ, II – Яновський Ю.І. Твори : В 5-ти т. / Ю.І. Яновський; [редкол. І.О. Дзеверін (голова) та ін.]. – К. : Видавництво художньої літератури "Дніпро", 1983. – Т. 2. Романи. / Упоряд. К.П. Волинський, М. Острик; Післям. М. Пархоменка. – 424 с.

ЮЯ, V – Яновський Ю.І. Твори : В 5-ти т. / Ю.І. Яновський; [редкол. І.О. Дзеверін (голова) та ін.]. – К. : Видавництво художньої літератури "Дніпро", 1983. – Т. 5. Вірші. Публіцистика. Роздуми про літературу. Листи. / Упоряд., приміт. К.П. Волинський. – 382 с.